



Η τέχνη της Φύσης

Του Γιάννη Κωνσταντινίδη από το περιοδικό «ΕΙΚΟΝΕΣ»

Η Ιστορία της Τέχνης καθρεφτίζει τη σχέση του ανθρώπου με τη Φύση, από την εποχή που αυτός ζούσε στα σπήλαια. Και δεν αφήνει το παραμικρό κενό. Το ενδιαφέρον είναι ότι ταυτόχρονα καταγράφει με ακρίβεια τη γέννηση της οικολογικής συνείδησης.

Δέος! αυτό είναι το κυρίαρχο συναίσθημα που εξαρχίζει ο άνθρωπος για τη Φύση και που το φανερώνει καθαρά με την Τέχνη. Χρειάστηκε να φτάσει ο 19ος αι. για να κοιτάξει σαν ίσος προς ίσον το φυσικό του περιβάλλον και να το απεικονίσει ρεαλιστικά.

Η μεγάλη αλλαγή επέρχεται χάρη σε δύο γεγονότα. Το πρώτο ήταν η ίδρυση εργαστηρίου τοπογραφίας στη Σχολή Καλών Τεχνών στο Παρίσι, το 1816, και η ταυτόχρονη θέσπιση του Μεγάλου Βραβείου Ιστορικής Τοπογραφίας που απονεμόταν για τα επόμενα περίπου 50 χρόνια. Το δεύτερο ήταν η δημιουργία της Σχολής του Μπαρμπίζον, το 1836, από τον ζωγράφο Τεοντόρ Ρουσό. Οι καλλιτέχνες «της Βηθλέμης της σύγχρονης Τέχνης», όπως την είχε ονομάσει τότε ο ζωγράφος Ζιλ Μπρετόν, διαμένοντα στα πανδοχεία της περιοχής και κάθε μέρα στήνοντα τα καβαλέτα τους στο δάσος του Φοντενεμπλό για να το ζωγραφίσουν με τόση ακρίβεια, ώστε τα έργα τους καταλήγουν να αποδίδουν με φωτογραφική πιστότητα το θέμα τους. Τα περίπου 50 χλμ. που χωρίζουν το Μπαρμπίζον από το Παρίσι, «την πρωτεύουσα του 19ου αι.», όπως την ονόμαζε ο φιλόσοφος Ουόλτερ Μπέντζαμιν, είναι ελάχιστα για να αναχαιτίσουν την ορμή του νέου καλλιτεχνικού ρεύματος. Έτσι, από το Παρίσι ο νατουραλισμός και ο υπαιθρισμός απλώνονται παντού. Το κλισέ του ζωγράφου, με τον μπρέ και την οβάλ παλέτα ανά χειράς, που ζωγραφίζει στην ύπαιθρο την ύπαιθρο, γίνεται παγκόσμιο.

Η μακρόχρονη επίδραση του ρομαντισμού είχε καταφέρει να επιβάλει και αυτήν την άλλη καλλιτεχνική ματιά: το Οραίο βρίσκεται πια στην ανέγγιχτη Φύση. Η «γραφικότητα των τοπίων» και «το ανυπέριθτο της ανεπιτήδευτης φυσικής ομορφιάς» είναι οι νέοι αισθητικοί κανόνες. Επιπλέον, οι ζωγράφοι του Μπαρμπίζον έχουν τόση απήχηση που καταφέρνουν να επιδράσουν και σε θέματα που ξεφεύγουν των «αρμοδιοτήτων» τους. Έτσι, το 1853, επιτυγχάνουν, ύστερα από πολλές πιέσεις, να ληφθούν κρατικά μέτρα προστασίας της ομορφιάς του δάσους του Φοντενεμπλό. Η Τέχνη έχει καταφέρει την πρώτη της ευθέως «πολιτική» οικολογική παρέμβαση.

Η αφύπνιση της οικολογικής συνείδησης αρχίζει να διαγράφεται όλο και πιο καθαρά και το 1872, το πάρκο Yellowstone στις Η.Π.Α. ανακηρύσσεται εθνικός δρυμός, ο πρώτος επίσημος στην παγκόσμια ιστορία. Το παράδειγμα ακολούθησαν κι άλλες χώρες, όλες τους στην αμερικανική ήπειρο. Το γεγονός αυτό επιτρέπει την εξής σχηματοποίηση των διαδικασιών: η Γαλλία γεννά τις ιδέες, η Γερμανία μελετά την πρακτική εφαρμογή τους (γιατί πρώτοι οι Γερμανοί δασονόμοι ασχολήθηκαν με την ορθολογιστική εκμετάλλευση των δασών) και η Αγγλία φροντίζει για τη διάδοσή τους διεθνώς. Είναι χαρακτηριστικό το ότι εκείνη την περίοδο οι Αγγλοι

είδαν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τα ζητήματα της οικολογίας. Ωστόσο, οι όποιες οικολογικές ευαισθησίες της εποχής οδηγούσαν σε πρακτικές προτάσεις της Φύσης «ελέγχοντα» από τα ευρωπαϊκά κράτη μόνο στις αποικίες τους - δηλαδή, «στον κασίδιο του κεφάλι» - και χρειάστηκε να περάσει πολύς χρόνος μέχρι να μεταλλαχθούν σε νόμους με ισχύ στο έδαφος της Γηραιάς Ηπείρου.

Στα τέλη του 19ου αι., ο ιμπρεσιονισμός, που διαδέχτηκε τη σχολή του Βαρβίζον ως κυρίαρχο καλλιτεχνικό ρεύμα, δεν έπαψε να κοιτάζει τη Φύση. Η διαφορά βρισκόταν κυρίως στους περαιτέρω συμβολισμούς των ζωγραφικών συνθέσεων. Υπόδειγμα της νέας τάσης είναι το περίφημο έργο του Μανέ, «Πρωινό στη χλόη». Σε αυτό, η ρεαλιστική απεικόνιση του φυσικού περιβάλλοντος εξακολουθεί να έχει φωτογραφική πιστότητα, ενώ η συμβολιστική εισάγεται από τις ανθρώπινες φιγούρες. Αργότερα, η καλλιτεχνική αναζήτηση των ιμπρεσιονιστών θα στραφεί στην εξεζητημένη τεχνολογία και στη συμβολική αξία του τοπίου που απεικονίζεται. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αυτής της τάσης είναι οι αγρόι με τα στάχυα του Βαν Γκογκ.

Τα μεγάλα κινήματα της Τέχνης του 20ού αι. θεωρήσαν τη ρεαλιστική τοπογραφία πελαλαιωμένο είδος και το μετέθεσαν στα αζήτητα. Βέβαια, είναι αυτονόητο ότι η Φύση δεν έπαψε ποτέ να προσφέρει απλόχερα έμπνευση στους καλλιτέχνες, αλλά η απεικόνισή της ακολουθεί νέες νόρμες, αλλά η καλλιτεχνική αναζήτηση κυρίως στην πολιτική και χρειάζεται η κοινωνική επανάσταση του τέλους της δεκαετίας του '60 για να αρχίσει να δείχνει όλα και πιο επιτακτικά το ενδιαφέρον της για την οικολογία. Εν τω μεταξύ, έχει επέλθει ο περίφημος «θάνατος της ζωγραφικής», οπότε σήμερα που η Τέχνη επιδιώκει με νύχια και με δόντια να εκφραστεί όλο και πιο μαχητικά τις οικολογικές της ανησυχίες, προκειμένου να επηρεάσει πολιτικές και συνειδήσεις, αυτό καταγράφεται λιγότερο από ποτέ σε ζωγραφικές συνθέσεις.

Την τελευταία διετία, στην Ελλάδα, εκπονείται ένα πολύ ενδιαφέρον ερευνητικό πρόγραμμα, το οποίο κίνησε το ενδιαφέρον του διεθνούς Τύπου και έμχε ιδιαίτερης προβολής. Πρόκειται για τη μελέτη έργων ζωγραφικής παλαιών, σπουδαίων ζωγράφων, με στόχο την εκτίμηση της ποιότητας της ατμόσφαιρας στους περασμένους αιώνες, κατά τους οποίους δεν υπήρχαν άλλες μετρήσεις. Το αυτό πρόγραμμα διευθύνει ο ακαδημαϊκός και διευθυντής του Αστεροσκοπείου Αθηνών, καθηγητής Χρήστος Ζερφόφ. Η έρευνα βασίζεται στο γεγονός ότι κατά τις μεγάλες ηφαιστειακές εκρήξεις - περίπου τρεις κάθε αιώνα - η τέφρα εκτινάσσεται σε πολύ μεγάλη ύψη στην ατμόσφαιρα και οι άνεμοι τη διαχέουν παντού, δημιουργώντας ένα στρώμα που περιβάλλει τον πλανήτη. Το αποτέλεσμα είναι πολύ κόκκινα ηλιοβασιλέματα σχεδόν σε όλη τη Γη. Η μελέτη 550 πινάκων που ζωγραφίστηκαν τα προηγούμενα 500 χρόνια, και απεικονίζουν κυρίως στιγμιότυπα της δύσης του ηλίου, οδήγησε στη διαπίστωση ότι ύστερα από μεγάλες ηφαιστειακές εκρήξεις όλοι οι ζωγράφοι παρουσιάζουν στα έργα τους μια στατιστικά σημαντική αύξηση της αναλογίας του κόκκινου χρώματος προς το πράσινο. Είναι εκπληκτικό το γεγονός ότι το συγκεκριμένο πηλίκιο απεικονίζει επακριβώς το αναμενόμενο στην πραγματική ατμόσφαιρα. Έτσι, η ζωγραφική υπηρετεί την οικολογική έρευνα και από μια άλλη οδό, που βρίσκεται εκτός του χάρτη της ιστορίας της.

Οι φίλοι του Μουσείου

www.filoi-gnhm.gr

Έτος ίδρύσεως 1978

Τεύχος 98 Οκτ. Νοε. Δεκ. 2009

Τριμηνιαία έκδοση των Φίλων του Μουσείου Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας

ΑΦΙΕΡΩΜΑ:

Η Φύση στην Τέχνη

Η συμπεριφορά μας απέναντι στο περιβάλλον, όπως και απέναντι στους συνανθρώπους μας, είναι θέμα πολιτισμού. Δεν νοείται λοιπόν σύγχρονος πολιτισμένος άνθρωπος χωρίς το αίσθημα της κοινωνικής ευθύνης, της ευαισθησίας και της ανησυχίας για την ποιότητα της ζωής τόσο των ανθρώπων όσο και των υπόλοιπων οργανισμών του πλανήτη.

Με το γενικό τίτλο «Η Φύση στην Τέχνη» οργανώνουμε τρεις επισκέψεις στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο και στην Εθνική Πινακοθήκη, με ξεναγήσεις προσανατολισμένες αντίστοιχα στη φύση, στην Αρχαία, τη Βυζαντινή και τη Σύγχρονη Τέχνη (βλέπε και εκδηλώσεις 2009-2010).

Με την ευκαιρία αυτή αφιερώνουμε το τεύχος 98 στο πιο πάνω θέμα φιλοξενώντας και σχέδια της Μιρέιγ Μπέσση, εξαιρετικά δείγματα για την έμπνευση που δίνει η φύση στην τέχνη.

Άννα Κ-Μ.

Spiral Jetty (ελκαιοειδής κυματοθώρακίσκος) Ερημος Utah, ΗΠΑ, 1970

ΒΕΛΒΕΝΤΟ Κοζάνης

Αποσπάσματα από το ημερολόγιο της εκδρομής που τήρησε η Βάσω Κωφίδη

Φωτο: Παντελής Παπάς

Παρασκευή 16/10/09

Απτόητοι από την πρωινή καταγίδια και το χαλάδι, ξεκινάμε για το Βελβεντό. Στο πούλμαν παλιοί και νέοι φίλοι, δημιουργούμε όπως πάντα τη δική μας ζεστή ατμόσφαιρα. Ο δρόμος μακρύς αλλά με τις απαραίτητες στάσεις και την καλή παρέα δεν μας κουράζει. Στη διασταύρωση του Βόλου, ο Δημήτρης Μαργαριτούλης κερνάει «ρεγκλότες» (είδος κορόμφλου) αφού έκανε πρώτα την απαραίτητη εισαγωγή για τα φρούτα του Πηλίου. Μετά την Κατερίνη, παίρνουμε την Εγνατία οδό που μας εντυπωσιάζει με τα τούνελ και τους κόμβους της. Περνώντας βουνά και ποτάμια της όμορφης Μακεδονίας, φτάνουμε στο Βελβεντό, την πανέμορφη και πεντακάθαρη κωμόπολη που επί τουρκokratίας ήκμασε οικονομικά και κυρίως τουριστικά. Άξια τέκνα της μεταξύ άλλων, ο Σταμάτης Κλεάνθης, ο Χαρίσιος Παπαμάρκος, και ο Ανθίμος Γαζής που διάδεξε εδώ.

Στο αξιολογότερο Λαογραφικό Μουσείο, στεγασμένο σε αρχοντικό του 19ου αι., μας ξενάγησε η κ. Βασιλική Στεφάνου. Τα εκθέματα χωρισμένα σε οκτώ ενότητες ζετλήθηκαν ιστορίες των Βελβεντινών, ανδρών και γυναικών του περασμένου αιώνα.

Επισκεφτήκαμε και το ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου του 1804 με εντυπωσιακές εικόνες (ελληνικό μπαρόκ), ξυλόγλυπτο ταβάνι και γυναικωνίτη. Η παράδοση λέει ότι οι Τούρκοι απαίτησαν να τελειώσουν σε 40 μέρες διαφορετικά θα τη γκρέμιζαν.

Τακτοποιήθηκαν στο ξενοδοχείο «Αγνάντι» όνομα και πράμα, με καταπληκτική θέα στη λίμνη και στο δάσος. Μετά τον απαραίτητο κύκλο γνωριμίας, παρέες-παρέες κατηφορίσαμε στο χωριό για φαγητό.

Στις πεντακάθαρες αυλές πολλά οπωροφόρα. Συναντήσαμε ένα νεαρό που δάγκωνε ένα μήλο και μας είπε: «Το χωριό μας έχει απ' όλα. Φεύγεις νηστικός και γυρίζεις χορτάτος»....

Σάββατο 17/10/09

Το πρωί επισκεφτήκαμε το χωριό τρούλο Ναό του Αγίου Νικολάου του 15ου αιώνα, με πολλές εντυπωσιακές τοιχογραφίες οι περισσότερες ασυντήρητες. Αφού αγοράσαμε τα γλυκά και τις μαριμαλάδες μας από το γυναικείο συνεταιρισμό, μπήκαμε στο πούλμαν με κατεύθυνση το κύριο αξιοθέατο της εκδρομής. Τα Μπουχάρια. Λόφοι με πλούσια δασική βλάστηση, σύννεφα που μπλέκουν με τις κορυφές των βουνών, ήλιος και συννεφιά μαζί, θέμα εκπληκτικό. Στο Μικρόβαλο συναντήσαμε τον κ. Μαστρογιαννόπουλο, πρόδρομο του πολιτιστικού και περιβαλλοντικού Συλλόγου Μικροβαλίων Κοζάνης που χάρη στις πολύχρονες προσπάθειές του η περιοχή ανακηρύχθηκε Γεωπάρκο.

Τα Μπουχάρια, είναι χωμάτινες κολώνες από 2 έως 7 μέτρα ύψος, που έχουν στην κορυφή τους μια πλατιά γκριζά πλάκα από σιτιστόλιθο σαν καπέλο και μοιάζουν με καμινάδες. Στην τοπική διάλεκτο μπουχάρι σημαίνει καμινάδα. Οι μοναδικοί αυτοί σχηματισμοί στην Ελλάδα, σχηματίστηκαν πριν από 100.000 έως 200.000 χρόνια από τη διάβρωση του εδάφους. Κάθε μπουχάρι έμεινε ψηλά επειδή η πέτρα που έχει στην κορυφή του λειτουργεί σαν ομπρέλα και το προστατεύει από τη

διάβρωση. Το τοπίο είναι εξαιρετικό. Πρόκειται για μια κολίδα γεμάτη χαμηλές βάλανιδες με τα μπουχάρια να ξεπροβάνουν μόνα ή σε «παρεούλες» και τα Νοχτάρια, άλλους είδους σχηματισμοί χωρίς «καπέλο». Όπως μας πληροφορεί ο κ. Μαστρογιαννόπουλος, οι προσπάθειες για τη δημιουργία του Γεωπάρκου ξεκίνησαν το 2003 και σήμερα το αποτέλεσμα δικαιώνει τους κόπους τους.

Η τεχνητή λίμνη του Πολυφύτου φαντάζει σαν θάλασσα ανάμεσα στα βουνά, καθώς πηγαινοέρχεται προς την Αιανή. Περνάμε μια μεγάλη γέφυρα και οδεύουμε προς το χώρο των ανασκαφών που αποκάλυψαν ότι η περιοχή ήταν κατοικημένη από τη νεολιθική εποχή κι άκμασε αδιάκοπα μέχρι την εποχή του Φίλιππου. Το Μουσείο της Αιανής μια πολύ ευχάριστη έκπληξη τόσο για τα σπουδαία εκθέματά του, όσο και για τον εξαιρετικό τρόπο έκθεσης των αντικειμένων. Εύγε στους δημιουργούς του.

Ξαναπερνάμε τη γέφυρα, με τη λίμνη πάντα όμορφη, τερμάτις και γαλήνια. Γεωμάτιασε στα Σέρβια, αφού περπατήσαμε, άλλοι μέχρι την ακρόπολη κι άλλοι μέσα στο εντυπωσιακό φαράγγι. Δυστυχώς δεν επισκεφθήκαμε τα λιβάδια του κρόκου που καλλιεργείται στην περιοχή και δίνει το μπουχαρικό Σαφράν, επειδή δεν είχε ακόμη ανθίσει. Βρήκαμε τυχαία δυο άγριους κρόκους στα περπατήματά μας και τους πολύ-φωτογράφησαμε.

Το βράδυ γλεντήσαμε όλοι μαζί σε εστιατόριο κοντά στο ξενοδοχείο. Κέφι, γέλιο, και τραγουδι με την κιθάρα του Γιάννη Κοτρώτση να δίνει το ρυθμό και να μας ενθουσιάζει. Το ... μουσικό συγκρότημα της παρέας στις δόξες του! Σε λίγο είχαμε και ενίσχυση από το συμπιεσμένο νεαρό μαγαζάτορα με πλούσιο ρεπερτόριο. Και μέσα στα γέλια νάσου και η εκπληξη: Ο Γιάννης Κοτρώτσης βρήκε σε διπλανή παρέα τις οικογενειακές του ρίζες που κρατούν από το Βελβεντό.

Κυριακή 18/10/09

Μέρα αναχώρησης σήμερα. Φεύγουμε παίρνοντας τα πράγματά μας και λίγο μετά κατεβαίνουμε από το πούλμαν για να κάνουμε την πορεία προς τους καταρράκτες του Σκεπασμένου. Το μονοπάτι διαμορφωμένο ανάμεσα στα δέντρα, τους θάμνους και δίπλα στα γάργαρα νερά, μας δίνει της τελευταίες εικόνες από τη θαυμάσια εκδρομή μας σε μια φύση μαγευτική και μια περιοχή τόσο ενδιαφέρουσα, ιστορικά, γεωγραφικά, φυσιοατρικά!

Επιστρέφοντας ακολουθούμε την Εγνατία για Γρεβενά. Μετά παίρνουμε την παλιά Εθνική οδό και περνάμε τον Βενέτικο ποταμό το πανέμορφο γεφύρι του. Στάση στην Καλαμπάκα για φαγητό, απ' όπου, για μια ακόμη φορά, θαυμάζουμε τα Μετέωρα.

Στη διαδρομή του γυρισμού ο κ. Γιάννης Πινάθης μας μίλησε για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας που είναι το αντικείμενο των σπουδών και της δουλειάς του.

Βράδιασε και φτάνουμε στην Κηφισιά γεμάτοι από εικόνες, εντυπώσεις, σκέψεις. Μια ακόμη εκδρομή των Φίλων τελειώνει. Αποχαιρετιόμαστε και αρχίζει το όνειρο για την επόμενη ...

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ 2009 - 2010

• **Κυριακή 13/12/09 και Πέμπτη 17/12/09**, Ξεναγήσεις στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, από τον ιστορικό τέχνης κ. Παντελή Τσάβαλο. (ΕΧΟΥΝ ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΕΙ)

• **Κυριακή 20/12/09**, ώρα 11.00 π. μ. στο Κέντρο ΓΑΙΑ για παιδιά από 5 ετών. Χριστουγεννιάτικη γιορτή, σε συνεργασία με την Ομάδα Τέχνης ΠΑΡΟΔΟΣ. Κατασκευές, θεατρικά δράματα, ζωντανή μουσική από το Μουσικό Σχολείο Ιλίου κ.ά. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ μέλη 10, μη μέλη 15 €. Κρατήσεις με καταβολή του αντιτίμου.

• **Δευτέρα 11 Ιανουαρίου 2010**, ώρα 18.00-20.00, (μετατίθεται λόγω εορτών). Πρώτη συνάντηση της χρονιάς στο café «Αμμωνίτες», Κέντρο ΓΑΙΑ.

• **Κυριακή 17 Ιανουαρίου 2010**, Επίσκεψη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Ξεναγήση με θέμα «Η φύση στην Αρχαία Τέχνη» στις αίθουσες της Εποχής του Χαλκού (τοιχογραφίες Θήρας, Μυκηναϊκά κ.ά.) από τον ιστορικό τέχνης κ. Παντελή Τσάβαλο. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: μέλη 12 €, μη μέλη 20 €. Κρατήσεις με καταβολή του αντιτίμου.

• **Κυριακή 24/1/10**, ώρα 11.00 π.μ. για παιδιά από 8 ετών. «Με το Φως και τον Αέρα, με τη Γη και το Νερό» από τον κ. Σ. Κάσδαγλη. (ΧΡΟΝΟΣ: ηλιακό, υδραυλικό και ρολόι βαρύτητας εκκρεμές κ.ά.). Σύντομη ενημέρωση με εικόνες και κατασκευές από τους συμμετέχοντες. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: μέλη 10 €, μη μέλη 15 €. Κρατήσεις με καταβολή του αντιτίμου.

• **Κυριακή 31/1/2010**, ώρα 20.00 θα κούφουμε τη βασιλόπιτα στο café «Αμμωνίτες».

• **Δευτέρα 1/2/10**, ώρα 18.00-20.00. Συνάντηση στο café «Αμμωνίτες», Κέντρο ΓΑΙΑ.

• **Κυριακή 7 Φεβρουαρίου 2010**, Επίσκεψη στο Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο. Ξεναγήση με προσανατολισμό στο θέμα «Η φύση στη Βυζαντινή Τέχνη» από τον ιστορικό

κ. Στάθη Γκότση. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: μέλη 12 €, μη μέλη 20 €. Κρατήσεις με καταβολή του αντιτίμου.

• **Κυριακή 21 Φεβρουαρίου 2010**, ώρα 11.00 π.μ. για παιδιά από 8 ετών. «Με το Φως και τον Αέρα, με τη Γη και το Νερό» από τον κ. Σ. Κάσδαγλη. (ΑΝΕΜΟΣ: Ανεμόμυλος, ανεμογεννήτρια, ανεμόμετρο, ανεμοδείκτης κ.ά.). Σύντομη ενημέρωση με εικόνες και κατασκευές από τους συμμετέχοντες. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: μέλη 10 €, μη μέλη 15 €. Κρατήσεις με καταβολή του αντιτίμου.

• **Δευτέρα 1 Μαρτίου 2010**, ώρα 18.00. Συνάντηση στο café «Αμμωνίτες», Κέντρο ΓΑΙΑ. Ώρα 19:00 θα γίνει η Ετήσια Τακτική Γενική Συνέλευση των μελών, στην αίθουσα Λεβέντη του Κέντρου ΓΑΙΑ.

• **Κυριακή 14 Μαρτίου 2010**, Επίσκεψη στην Εθνική Πινακοθήκη. Ξεναγήση με θέμα «Η Φύση στη σύγχρονη Τέχνη» από τον ιστορικό τέχνης κ. Παντελή Τσάβαλο. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: μέλη 12 €, μη μέλη 20 €. Κρατήσεις με καταβολή του αντιτίμου.

• **Σαββατοκύριακο 27 και 28 Μαρτίου 2010**, (του Λαζάρου) ώρα 10.30 - 15.00. Αίθριο του Κέντρου ΓΑΙΑ. 13η Βιβλαγορά και Πασχαλινο Παζάρι «Τα γηγάνα, τ' ανθρώπινα, τα νόστιμα». Βιβλία 20 χέρια και καινούρια, είδη από φυσικές ύλες, «Το μικρό Μοναστηράκι» κ.α. Είσοδος ελεύθερη.

• **Δραστηριότητες για παιδιά από την Ομάδα Τέχνης ΠΑΡΟΔΟΣ.**



Περιμένουμε τα παλαιά σας, Βιβλία για το Πασχαλινο Παζάρι μας.

• **Κυριακή 18 Απριλίου 2010**, ώρα 11.00 π.μ. για παιδιά από 8 ετών. «Με το Φως και τον Αέρα, με τη Γη και το Νερό» από τον κ. Σ. Κάσδαγλη. (ΦΩΣ Α' μέρος: Φωτόμετρο, φωτογραφική μηχανή, ανάλυση του φωτός, δέσμη Λέιζερ κ.ά.). Σύντομη ενημέρωση με εικόνες και κατασκευές από τους συμμετέχοντες. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: μέλη 10 €, μη μέλη 15 €. Κρατήσεις με καταβολή του αντιτίμου.

• **Κυριακή 25 Απριλίου 2010**, ολοήμερη εκδρομή και ξεναγήση στο Λαύριο. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: μέλη 25 €, μη μέλη 30 €. Κρατήσεις με καταβολή του αντιτίμου.

• **Δευτέρα 3 Μαΐου 2010**, ώρα 18.00-20.00. Συνάντηση στο café «Αμμωνίτες», Κέντρο ΓΑΙΑ.

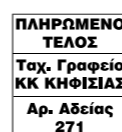
• **Κυριακή 9 Μαΐου 2010**, ώρα 11.00 π.μ. για παιδιά από 8 ετών. «Με το Φως και τον Αέρα, με τη Γη και το Νερό» από τον κ. Σ. Κάσδαγλη. (ΦΩΣ Β' μέρος: Ηλιακό αυτοκίνητο, ηλιακό πλοίο, διάθλαση, διάχυση, ανάκλαση του φωτός κ.ά.). Σύντομη ενημέρωση με εικόνες και κατασκευές από τους συμμετέχοντες. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: μέλη 10 €, μη μέλη 15 €. Κρατήσεις με καταβολή του αντιτίμου.

• **Κυριακή 30 Μαΐου 2010**, ολοήμερη εκδρομή στην Αργολίδα και το Ναυπλίο. Ξεναγήση από την αρχαιολόγο κ. Νικολέτα Βαλάκου. ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ: μέλη 25 €, μη μέλη 35 €. Κρατήσεις με καταβολή του αντιτίμου.

• **Δευτέρα 7 Ιουνίου 2010**, ώρα 18.00-20.00. Συνάντηση στο café «Αμμωνίτες», Κέντρο ΓΑΙΑ.

ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ για το μειωμένο κόστος είναι η τακτοποίηση της συνδρομής που και για το 2010 παραμένει 40 € για τα άτομα, 60 € για οικογένειες και 130 € για φορείς.

το τουρκουάζ σημαίνει παιδική εκδήλωση



Κωδικός 4860

Χορηγός τεύχους: Μέλος μας που παραμένει ανώνυμο

Ιδιότητα: © ΦΙΛΟΙ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΓΟΥΛΑΝΔΡΗ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ • Λεβίδου 13, 145 62 Κηφισιά Τηλ. / fax: 8083.289, 8015870, • e-mail: [amarg@gnhm.gr] Εκδότης: Άννα Κρεμής - Μαργαριτούλη • Διόρθωση κειμένων: Αγγελική Βαρελλά Στοιχειοθεσία - Σελιδοποίηση - Εκτύπωση: Βιβλιοσυνεργατική ΑΕΓΕΕ

Τιμή τεύχους για τα μη μέλη των ΦΙΛΩΝ, 1 €

Ιστοσελίδα: www.filoi-gnhm.gr



LAND ART:

Το Φυσικό Περιβάλλον ως Τέχνη

Τεύχος 98 Οκτ. Νοε. Δεκ. 2009

Οι φίλοι του μουσείου

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

11/1: "Αμμωνίτες"
24/1: ΧΡΟΝΟΣ: Παιδικό Εργαστήρι
31/1: Βασυλόπιτα

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28

1/2: "Αμμωνίτες"
7/2: Βυζαντινό Μουσείο
21/2: ΑΝΕΜΟΣ: Παιδικό Εργαστήρι

ΜΑΡΤΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

1/3: "Αμμωνίτες", Γ.Σ.
14/3: Εθνική Πινακοθήκη
27-28/3: ΒΙΒΛΙΑΓΟΡΑ και Πασχαλινό Παζάρι

ΑΠΡΙΛΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
			1	2	3	4
5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30		

18/4: ΦΩΣ Α' μέρος: Παιδικό Εργαστήρι
25/4: Εκδρομή και Ξενάγηση στο Λαύριο

ΜΑΪΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

3/5: "Αμμωνίτες"
9/5: ΦΩΣ Β' μέρος: Παιδικό Εργαστήρι
30/5: Εκδρομή και Ξενάγηση στην Αργολίδα

ΙΟΥΝΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30

7/6: "Αμμωνίτες"

Η ανοιξιάτικη εκδρομή μας θα ανακοινωθεί αργότερα

της Αναστασίας Μιχαήλ-Πορτόλου, Νομικού Περιβάλλοντος

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική αύξηση διεθνών καλλιτεχνικών εκθέσεων με θέμα την οικολογία και το περιβάλλον, γεγονός που φανερώσει το ενδιαφέρον της τέχνης για τα σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα. Ήδη και στην Ελλάδα, το Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης, οργάνωσε στην Αθήνα το καλοκαίρι του 2009, στο χώρο του Ωδείου Αθηνών, την Έκθεση *Διευρυμένες Οικολογίες*, προσθέτοντας στον υφιστάμενο προβληματισμό τη σύγχρονη εκδοχή του. Οι παραπάνω παρατηρήσεις επαναφέρουν στη μνήμη τη γένεση της Land art ως τέχνης η οποία προβάλλει την άμεση σχέση του καλλιτέχνη με το φυσικό περιβάλλον.

Land art - Earthworks

Η Land Art, η Τέχνη της Γης, στην ελληνική της μετάφραση, είναι το καλλιτεχνικό είδος που εμφανίστηκε σε Αμερική και Ευρώπη τη δεκαετία του 1960 - 1970, σε ένα ιδιαίτερα φορτισμένο κοινωνικά και πολιτικά κλίμα. Ψυχρός πόλεμος, πόλεμος του Βιετνάμ, δολοφονίες πολιτικών προσώπων, διαδηλώσεις διαμαρτυρίας και διαδηλώσεις φοιτητών, φανερώνουν ένα κλίμα κοινωνικών συγκρούσεων και ανάγκης αλλαγής. Την ίδια εποχή και το Οικολογικό Κίνημα εμφανίζεται στην πολιτική σκηνή δυναμικά διεκδικώντας και προβάλλοντας την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος.

Οι νεαροί καλλιτέχνες, ευαίσθητοι δέκτες του κοινωνικού γίνεσθαι, αντανακλούν στην τέχνη τους τις συγκρούσεις της εποχής και τείνουν σε δημιουργία νέων, καινοτόμων έργων που σηματοδοτούν τη ρήξη με την κλασική παράδοση και την εξέλιξη σε ένα διαφορετικό και πρωτοπόρο τρόπο έκφρασης.

Στην κλασική τοιογραφία της δυτικής ζωγραφικής, η φύση και το φυσικό τοπίο παρουσιάζονται μέσα στο πλαίσιο του πίνακα της ζωγραφικής. Το φυσικό τοπίο, η φύση, απεικονίζονται μέσα από την προσπάθεια του καλλιτέχνη να μιμηθεί το φυσικό τοπίο που εμφανίζεται στον - αποστασιοποιημένο - από τη φύση πίνακα ζωγραφικής. Αποστασιοποιημένο, γιατί η πραγματικότητα της φύσης, ο πραγματικός φυσικός χώρος βρίσκεται «έξω» από το περιχαρακωμένο πλαίσιο του πίνακα. Ο καλλιτέχνης με χρώματα και πινέλα μορφοποιεί ένα κομμάτι, μέρος του φυσικού τοπίου, όπως αυτό διαμορφώνεται μέσα από τη μνήμη του, από την εντύπωση που έχει από το πραγματικό φυσικό περιβάλλον. Επί πλέον το έργο ολοκληρώνεται μέσα στο εργαστήρι του καλλιτέχνη.

Στην Land Art όμως ο καλλιτέχνης δημιουργεί σε άμεση επαφή με το φυσικό περιβάλλον. Η ίδια η φύση γίνεται έργο τέχνης. Τα φυσικά της στοιχεία δημιουργούν το έργο τέχνης. Επομένως ο πρωτοπόρος χαρακτήρας της Land Art προκύπτει από το πραγματικό γεγονός της διαλεκτικής σχέσης του καλλιτέχνη με το φυσικό περιβάλλον. Το έργο που δημιουργείται παρουσιάζει μια νέα καλλιτεχνική μορφή (φόρμα).

Χαρακτηριστικό έργο της Land Art από τη μελέτη του οποίου είναι δυνατό να προσδιορισθούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της τέχνης αυτής, είναι το έργο του Αμερικανού καλλιτέχνη και πρωτοπόρου της Land Art, **Michael Heizer, Double Negative** που έγινε στην έρημο της **Nevada των ΗΠΑ** από το 1968 έως το 1970.

Το έργο αυτό, όπως επισημαίνεται και από την ονομασία του -Διπλό Αρνητικό- αποτελεί άρνηση της κλασικής τέχνης που αναπαριστά την ομορφιά του δυτικού τοπίου, όπως επίσης και άρνηση του γλυπτού έργου. Στην κλασική τέχνη δεν υπάρχει γλυπτό έργο του φυσικού τοπίου.

Στην Land Art το ενδιαφέρον του καλλιτέχνη εστιάζεται στον πραγματικό χώρο της φύσης στον οποίο επεμβαίνει εικαστικά, τον τροποποιεί, δημιουργεί την τέχνη του. Για την κατασκευή του τεράστιου έργου απομακρύνθηκαν 40.000 τόνοι άμμου και πέτρας από την περιοχή με τη βοήθεια δομικών μηχανημάτων. Δημιουργήθηκε ένα μεγάλο κενό, ανάμεσα από τα δυο τεράστια ορθογώνια σχήματα.

Κύριο χαρακτηριστικό της Land Art είναι η ολοκλήρωση του έργου στο φυσικό τοπίο και η οργανική σχέση που έχει το έργο με το φυσικό περιβάλλον. Το έργο γίνεται συστατικό στοιχείο της φύσης. Ο θεατής αναπτύσσει βιωματική σχέση με το έργο. Το έργο μετά την ολοκλήρωσή του αφήνεται στη φυσική φθορά του χρόνου και των καιρικών συνθηκών. Η τέχνη αποκτά εφήμερο χαρακτήρα. Τα έργα της Land Art είναι τεράστια, δαπανηρά, και δεν μπορούν να μετακινηθούν σε αίθουσα τέχνης ή μουσείο. Για τη διατήρηση της μνήμης τους είναι αναγκαία η τεκμηρίωσή τους με φωτογραφίες, κινηματογράφηση, έντυπα και σχέδια που γίνονται στη διάρκεια της κατασκευής του έργου. Πρωτοπόροι καλλιτέχνες της Land Art είναι οι M. Heizer, R. Smithson, Walter de Maria, Nancy Holt, R. Morris, Denis Oppenheim, Richard Long, Andy Goldsworthy κ.ά.

Ο **Robert Smithson** υπήρξε ηγετική φυσιογνωμία της Land Art. Αν και έφυγε νέος από τη ζωή πρόλαβε να αφήσει σημαντικό έργο που άνοιξε καλλιτεχνικούς ορίζοντες στις επόμενες γενιές. Ξεκίνησε από ζωγράφος, αλλά τελικά τον κέρδισε η γλυπτική σε έρημα τοπία. Τον ενδιέφερε όμως και η φυσική επιστήμη και ιδιαίτερα το φαινόμενο της εντροπίας, δηλαδή η τάση του σύμπαντος σε αταξία που οδηγεί τελικά σε καταστροφή. Από την εντροπία η φύση υφίσταται φθορά, αλλάζει χρώμα και υφή. Τον καλλιτέχνη γοήτευσε αισθητικά η κατεστραμμένη γη και από την εντροπία διαμόρφωσε το προσωπικό του ύφος. Ενώ κατά βάση ήταν φορμαλιστής καλλιτέχνης είχε και οικολογικές ανησυχίες, τις οποίες όμως δεν ολοκλήρωσε μέσα από το έργο του. Το εμβληματικό του έργο **Spiral Jetty** (εξώφυλλο) αποτελεί μια γλυπτική χειρονομία πάνω στην έρημο της Utah. Σχηματίζει ένα τεράστιο ερωτηματικό μήκους 460 μ. που κατασκευάστηκε από 70.000 τόνους χώματος, μαύρης πέτρας και κρυστάλλων αλατιού για να καλυφθεί και η Μεγάλη Λίμνη της περιοχής, πρώην ορυχείο πετρελαίου. Το ερωτηματικό συμβολίζει την κυκλική κίνηση του σύμπαντος, αλλά ακόμα και τη γεμάτη ερωτηματικά πορεία του ανθρώπου. Είναι έργο υψηλής αισθητικής από ένα φιλέρημο φιλόσοφο καλλιτέχνη. Το έργο φωτογραφήθηκε, κινηματογραφήθηκε αλλά κυρίως έγινε γνωστό και από την περιγραφή του ίδιου του καλλιτέχνη.



Ορισμένοι Land Art καλλιτέχνες απομακρύνθηκαν από την αναζήτηση αισθητικής και φορμαλιστικής τέχνης. Στράφηκαν στην Περιβαλλοντική Τέχνη η οποία επηρεασμένη και από το Οικολογικό Κίνημα τόνιζε την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος μέσα από τη μελέτη του οικοσυστήματος, της επαναφοράς κατεστραμμένων περιοχών στην πρότερή τους κατάσταση. Σκοπός είναι η οικολογική συνειδητοποίηση μέσα από την εικαστική έκφραση. Η Περιβαλλοντική Τέχνη ενώνει τις ανάγκες της κοινωνίας με την Τέχνη.

Christo Jeanne Claude: Περικυκλωμένα Νησιά, Κόλλπος του Μαϊάμι Φλόριδα ΗΠΑ, 1980. Αρχικά οι καλλιτέχνες χρησιμοποίησαν καταναλωτικά και ευτελή αντικείμενα. Σκέπαζαν, με ύφασμα ή παρόμοιο υλικό, μπουκάλια και έθεταν το ερώτημα τι μπορεί να κρυβεται πίσω από το περιτύλιγμα; Ποιο είναι το πραγματικό αντικείμενο; Μεταμορφωμένα ερωτήματα που αποτέλεσαν την ουσία για την κατεχοχίν θεατρική και μεγαλειώδη τέχνη τους. Περικύκλωσαν 11 νησιά χρησιμοποιώντας 7.000.000 τμ. ύφασμα χρώματος ροζ. Τα νησιά μεταμορφώθηκαν σε τεράστιες εξωτικές θαλάσσιες ανεμώνες που στόλισαν για δυο εβδομάδες μόνο τη θάλασσα του Μαϊάμι. Το ύφασμα αποσύρθηκε, το έργο έπαψε να υπάρχει δηλώνοντας το εφήμερο της τέχνης.

Richard Long: A Line in Scotland, 1981. Ο Βρετανός καλλιτέχνης προτίμησε να δημιουργήσει μια τέχνη απλή, η οποία συνδέει την τέχνη με την εμπειρία του περπατήματος. Όπως ο ίδιος ο καλλιτέχνης λέει, κατά τη διάρκεια του περπατήματος η τέχνη του εμπλουτίζεται από την επαφή του με το γρασίδι, τα σύννεφα, τα καιρικά φαινόμενα και ότι απλόχερα προσφέρει στον άνθρωπο η φύση. Ο Richard Long περπατώντας επαναποθετεί υλικά της φύσης, κυρίως πέτρες, και διαμορφώνει ένα νέο περιβάλλον με απλά σχήματα γραμμής, κύκλους. Η τέχνη του είναι απλή αλλά δυνατή και με σεβασμό στο περιβάλλον. Η τεκμηρίωση του έργου του γίνεται με φωτογράφιση από τον ίδιο.

Οι πρωτοπόροι της Land Art μυθοποιήθηκαν στην Αμερική. Θεωρήθηκαν ως οι πιο σημαντικοί καλλιτέχνες των ΗΠΑ. Πρέπει να επισημανθεί όμως ότι οι επεμβάσεις τους στο φυσικό περιβάλλον δημιούργησαν αντιδράσεις και διαμαρτυρίες για την έλλειψη σεβασμού στο περιβάλλον.

Περιβαλλοντική Τέχνη

- Eco Art - Environmental Art

Ορισμένοι Land Art καλλιτέχνες απομακρύνθηκαν από την αναζήτηση αισθητικής και φορμαλιστικής τέχνης. Στράφηκαν στην Περιβαλλοντική Τέχνη η οποία επηρεασμένη και από το Οικολογικό Κίνημα τόνιζε την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος μέσα από τη μελέτη του οικοσυστήματος, της επαναφοράς κατεστραμμένων περιοχών στην πρότερή τους κατάσταση. Σκοπός είναι η οικολογική συνειδητοποίηση μέσα από την εικαστική έκφραση. Η Περιβαλλοντική Τέχνη ενώνει τις ανάγκες της κοινωνίας με την Τέχνη.

Patricia Johanson: Fair Park Lagoon, USA, 1982

Το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης του Ντάλας ανέθεσε στην καλλιτέχνη να επαναφέρει στην πρότερή του κατάσταση υδροβιότοπο της περιοχής που είχε γίνει βούρκος. Ο υδροβιότοπος βρισκόταν στη λίμνη της πόλης. Ο βούρκος καθαρίστηκε, τοποθετήθηκαν φυτά που αρμόζουν στο οικοσύστημα της λίμνης, προστέθηκαν ψάρια. Στη συνέχεια τοποθετήθηκαν γέφυρες για να μπορούν οι κάτοικοι της πόλης, περπατώντας στο πάρκο, να ξαναβρουν τη χαμένη επαφή με τη φύση. Με αυτόν τον τρόπο η Τέχνη έρχεται να υπηρετήσει κοινωνικές ανάγκες.

Agnes Denes: A Mountain of Trees Φινλανδία, 1982

Το πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την προστασία του περιβάλλοντος και το Υπουργείο Περιβάλλοντος της Φινλανδίας χρηματοδότησαν το έργο της καλλιτέχνης. Ένα βουνό από δένδρα. Για τον εορτασμό της Ημέρας της Γης, 10.000 δένδρα φυτεύτηκαν από 10.000 εθελοντές απ' όλο τον κόσμο για να σχηματισθεί ένα βουνό με ελικοειδές σχήμα. Με το περιβαλλοντικό αυτό έργο τονίζεται η ανάγκη της Διεθνούς Συνεργασίας για την εξασφάλιση της επιβίωσης του ανθρώπου και της προστασίας του περιβάλλοντος.

Joseph Beys: 7000 Oaks Kassel Γερμανία, 1982-1987

Γερμανός καλλιτέχνης και από τους μεγαλύτερους της σύγχρονης εποχής έθεσε ως σκοπό του έργου του την ένωση της κοινωνίας με την τέχνη. Ο καλλιτέχνης πρέπει να γίνει ακτιβιστής για κοινωνικό σκοπό και ο ενεργός πολίτης καλλιτέχνης μέσα από κοινωνική δράση. Συμβαδίζοντας με τις οικολογικές αντιλήψεις της εποχής του θεωρούσε ότι η φύση είναι ζωντανός οργανισμός και ο άνθρωπος μέλος της που έχει όμως τη δυνατότητα να επεμβαίνει στη φύση για καλό ή για κακό. Πίστευε επίσης ότι η χρήση του περιβάλλοντος δεν πραγματοποιείται ανεξάρτητα από κοινωνικές και οικολογικές επεμβάσεις, και έθεσε τα θεμέλια της Περιβαλλοντικής Τέχνης. Δημιούργησε ο ίδιος με το έργο του την εικόνα του ηθικά και κοινωνικά δεσμευμένου με το περιβάλλον καλλιτέχνη. Αποτέλεσε πρότυπο για τις επόμενες γενιές καλλιτεχνών.

Το περιβαλλοντικό έργο 7000 Βαλανιδιές έγινε μετά από πρόταση της διεθνούς έκθεσης Documenta που γίνεται στο Kassel της Γερμανίας. Η δειροφύτευση κράτησε από το 1982 έως το 1987. Δημιουργήθηκε ένα Γλυπτό Δάσος που συμβόλιζε την ένωση του ανθρώπου με τη φύση. Η κοινωνική πράξη της δειροφύτευσης και το δάσος από βαλανιδιές διακηρύσσουν το οικολογικό μήνυμα ότι η επιβίωση του ανθρώπου εξασφαλίζεται με τη δειροφύτευση που διαρκεί στο χρόνο, δεν σταματάει ποτέ.



ΙΟΥΛΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	31

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30	31					

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
						1
2	3	4	5	6	7	8
9	10	11	12	13	14	15
16	17	18	19	20	21	22
23	24	25	26	27	28	29
30						

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

Δ	Τ	Τ	Π	Π	Σ	Κ
					1	2
3	4	5	6	7	8	9
10	11	12	13	14	15	16
17	18	19	20	21	22	23
24	25	26	27	28	29	30
31						

Οι εκδηλώσεις του δεύτερου εξαμήνου του 2010, θ' ανακοινωθούν αργότερα.

